

Perspectieven op lukken:

over brede zorg in lessen bewegingsonderwijs

Als je heel goed kan voetballen, dan roept die activiteit een andere ervaring op dan als je dat minder goed kan. Zou het niet mooi zijn als de ervaring die een activiteit oproept niet meer direct gekoppeld hoeft te zijn aan je talent voor bewegen, ofwel zou het niet geweldig zijn als een zwakkere speler een keer het gevoel heeft onoverwinnelijk te zijn? En andersom? Daarvoor moet de vakdocent wel zorgvuldig het deelnamegedrag van kinderen kunnen beïnvloeden. In dit artikel een aanzet.

Door: Jeroen Steeman

Een activiteit kan je vanuit de zogenaamde 'loopt 't-, lukt 't- en leeft 't-toren' bekijken (Van Berkel e.a., 2004). In dit artikel klimmen we in de lukt 't-toren en bieden we een volgorde in complexiteit van beïnvloeden aan. Welke invloed heb je als leraar eigenlijk op het niveau van deelnemen? Wat gebeurt er met het niveau van deelnemen bij bepaalde wijzen van beïnvloeden? Wat wil je daar nou eigenlijk mee bereiken?

Aandacht voor lukt't

We gaan in dit artikel niet in op *hoe* je dat het beste kan doen en welke leerhulp je het beste kan geven. In het

boek *Perspectieven op bewegen* is terug te lezen welke vormen van leerhulp je kan gebruiken. In dit artikel staat het doel van het beïnvloeden door middel van differentiëren, leerhulp geven en brede zorg centraal.

We hopen dat het artikel meer duidelijkheid geeft over de verschillen, overeenkomsten en mogelijkheden in deze wijzen van beïnvloeden vanuit de 'lukt 't-toren'.

Aanbod aanpassen aan twee kanten

Het verhaal van Henk is voor veel beginnende lesgevers herkenbaar. Henk is opgevallen dat de activiteit niet bij iedereen lukt. In het opleidingsonderwijs leren we echter studenten om de startactiviteit op groepsniveau aan te bieden. Dat betekent dat alle (90%) kinderen moeten kunnen meedoen (Rietberg, 2013). In dit geval kunnen alle kinderen balancerend het wandrek

Differentiëren: iedereen kan deelnemen

Henk zit in het tweede jaar van de Calo. In het eerste jaar heeft hij lessen bewegingsonderwijs leren organiseren. Hem is opgevallen dat er veel komt kijken bij een les bewegingsonderwijs, maar het is enorm leuk! Hij heeft veel handvaten gekregen om de lessen van relatieve chaos naar orde te laten gaan en voor vandaag heeft hij weer een nieuw plannetje gemaakt om de les nog beter te organiseren.

Na het aanbieden van de les en indelen van de groepjes beginnen de kinderen. Vorig jaar kwam hij bij dit moment in de les nogal eens handen te kort. Maar nu had hij bij het aanbieden de functies in de groepjes al verdeeld en konden de kinderen na zijn startsein direct aan de slag.

Heerlijk, Henk is ontspannen en kan door de zaal lopen: hij merkt dat hij zijn handen vrij heeft. En nu?

Op de opleiding had de docent grappend gezegd dat dit het moment was om koffie te gaan halen..., of om even te blijven staan en eens te kijken naar wat de kinderen eigenlijk doen. Hij ziet dat de kinderen bij het balanceren netjes op hun beurt wachten, zelfs het meelopen als hulpverlener komt uit de verf, ook ziet hij dat de kinderen plezier hebben en blij zijn als ze weer aan de beurt zijn. Toch ziet hij ook dat het niet alle kinderen lukt om over de omgekeerde bank naar het wandrek te lopen.

Bij het schrijven van dit artikel is van de volgende punten uitgegaan:

- Bewegingsproblemen: het probleem dat bewegend in een activiteit opgelost moet worden om het te laten lukken.
- Niveaus van deelnemen binnen die problemen:
 - Zorg: lukt niet, extra aanbod nodig
 - Niveau 1: lukt vaker wel dan niet, toch spanning tussen lukken en mislukken
 - Niveau 2: activiteit lukt bijna altijd op snelle en efficiënte wijze
 - Niveau 3: activiteit lukt prima, bewegingsprobleem op eigen wijze uitproberen.

Factsheet als uitgangspunt voor dit artikel

Differentiatie in arrangement

Henk zou bij het balanceren voor bijvoorbeeld de zwakkere balanceerders halverwege de balanceerbank een korfbalpaal neer kunnen zetten. Hieraan kunnen kinderen halverwege steun zoeken en je maakt de balanceerbaan half zo lang. Een andere bank die breder is, zou ook een goede optie zijn.

Differentiatie in opdracht

Henk zou bij het balanceren voor bijvoorbeeld de goede balanceerders een extra opdracht mee kunnen geven. Als je drie keer achter elkaar zonder er af te vallen aan de overkant komt, dan mag je halverwege een trucje uitvoeren op de balanceerbank.

Leerhulp: op hoger niveau deelnemen

Sharon doet haar eindstage in het basisonderwijs. Ze heeft geleerd allerlei reguleringsdoelen op maat te maken voor de kinderen, zodat die zoveel mogelijk handelingen van haar overnemen. Het gevoel van dat ze haar handen vrij heeft, wat in het begin van haar opleiding zo lekker voelde, was ze even kwijt. Ze moest haar wijze van aanbieden opnieuw aanpassen en het duurde even voordat de kinderen echt zelfstandig aan de slag konden met de leskaarten die ze ontwikkeld had. Maar inmiddels is ze tevreden! De kinderen gaan hun gang en de gedifferentieerde activiteiten staan goed zodat ze haar handen weer vrij heeft.

In de les van vandaag heeft Sharon wendspringen neergezet. Ze heeft gedifferentieerd door vier niveaugroepjes te maken en de hoogte van de kast af te stemmen op het beweegniveau van de verschillende groepjes. Het resultaat hiervan is dat eigenlijk alle kinderen over de kast komen, fijn! Het valt Sharon echter op dat Kevin uit groep 4 zijn handen niet dwars op de kast kan zetten. Hierdoor is het voor hem erg moeilijk om echt te wenden en zijn romp te draaien in de lucht.

halen, bij Henk is dat niet zo. Voor hem is het tijd om te differentiëren. Het doel van gedifferentieerd aanbieden van een activiteit is dat je ervoor zorgt dat, in eerste instantie, kinderen met een lager niveau allemaal mee kunnen doen (Van Berkel, 2004). Dus je past de activiteit voor hen op dusdanige wijze aan dat zij de gestelde opdracht binnen het arrangement kunnen uitvoeren. Later kan je ook nog differentiëren

FOTO: CORINE VISSER

voor de goede bewegens. Voor hen kan het namelijk zó makkelijk zijn dat ze ook niet meer mee kunnen doen, en zich gaan vervelen.

Differentiëren doe je door een tweede (of meer) makkelijkere (of moeilijker) arrangement neer te zetten en/of door twee (of meerdere) opdrachtjes in één activiteit mee te geven. Het beïnvloeden van het beweeggedrag zit dan dus in de activiteit, niet in het gedrag van de docent.

Sharon heeft het goed voor elkaar! In een moeilijke lessituatie, waarin ze de kinderen betreft in het reguleren en de startactiviteiten gedifferentieerd zijn, valt het haar op dat Kevin zijn handen recht op de kast zet. Op zich geen probleem, want hij heeft het naar zijn zin en hij komt veilig over de kast, maar het is op deze manier wel moeilijk om voor hem de activiteit uit te bouwen. Als hij hoger gaat, dan maakt hij een soort overslag. Die kan Sharon niet goed vangen en dat zorgt voor een onveilige situatie.

Contact:

j.steeman@windesheim.nl

Brede zorg: spelen met niveaus

Koen is sinds kort vakdocent bewegingsonderwijs! In de vakgroep waarin hij nu werkt hanteren ze een vakwerkplan met daarin lessenseries die gekoppeld zijn aan het leerlingvolgsysteem. Mooi, maar wel lastig, want Koen heeft nog niet zo vaak langere lessenseries aangeboden. Hij heeft het gevoel dat kinderen vaak na twee keer wel uitgekeken zijn op activiteiten. Verder heeft Koen nog al eens de neiging om in de eerste of tweede les zijn hele trukendoos open te trekken, waarmee hij snel door zijn mogelijkheden tot aanpassen heen is.

Door de interessante verhalen van zijn collega's in de vakgroep is hij echter wel geprikkeld om met dit thema aan de slag te gaan.

Hij wil graag proberen om heel gericht op wat één kind laat zien de activiteit aan te passen. Zonder zomaar maar met uitbouw mogelijkheden te strooien.

Verder begint Koen steeds meer oog te krijgen voor Jimmie en Dymara. Welke differentiatie hij ook maakt en welke leerhulp hij ook biedt, Jimmie blijft toch wel de zwakste en Dymara de beste beweging van de klas. Koen heeft zelfs het idee dat de verschillen eigenlijk alleen maar groter worden door die lessenseries! Hoe kan hij Dymara nou een echt ingewikkelde bewegingsuitdaging geven? Hoe kan hij Jimmie eens met een trots gevoel over wat hij kan de zaal uit laten gaan?

In dit geval zou Sharon bijvoorbeeld het arrangement kunnen veranderen door handen op de kast te tekenen of de kast wat lager te maken. Een voorbeeldje kan ook goed helpen. Hopelijk lukt het wendend dat beter bij Kevin en heeft hij een niveaudoorbraak.

Zwakste en de beste spelen samen

Koen staat voor een uitdaging! Hij is gewend om te differentiëren en hij kan, als er een leerprobleem ontstaat in een activiteit, aardig wat leerhulp toepassen. Maar wat moet hij nou met Jimmie en Dymara? De vraag die Koen zichzelf stelt: hoe maakt hij de zwakste de beste en de beste de zwakste, noemen we in dit artikel brede zorg. Dit houdt in dat Koen in wezen een activiteit op maat moet kunnen maken die past bij het niveau dat hij wil oproepen bij dat kind. Om dit te kunnen moet Koen Jimmie en Dymara

Leerhulp aanbieden in het arrangement

Sharon wil hem iets leren, namelijk zijn handen dwars plaatsen. Hij gaat daarmee waarschijnlijk op een hoger niveau deelnemen. Dit is leerhulp bieden: kinderen individueel begeleiden binnen het gegeven arrangement, zodat ze op een hoger niveau gaan deelnemen.

In tegenstelling tot differentiëren richt leerhulp zich op individuele kinderen. Dezelfde leerhulp kan wel voor meerdere kinderen toepasbaar zijn, maar het is meer individueel

gericht dan bij differentiëren. In *Perspectieven op bewegen* omschrijft Van Berkel (2004) een aantal vormen van leerhulp.

De kinderen gaan lummelen, twee tweetallen rollen elk een bal naar elkaar over en één lummel in het midden moet proberen één van de twee ballen te pakken. Tien keer overspelen is een punt voor de balbezitters, één keer pakken is een punt voor de lummel, wie heeft als eerste drie punten? Jimmie krijgt twee foamstokken in zijn hand waardoor hij superlange armen krijgt. Hij hoeft de bal alleen maar aan te raken voor een punt. Verder heeft Dymara een kaatsplank gekregen. Zij kan de bal dus niet meer pakken en alleen maar doorkaatsen naar haar medespeler.

Jimmie heeft nu als lummel enorme macht, normaal hield hij het altijd maar een klein minuutje vol en dan was hij er klaar mee, hij kreeg de bal toch niet te pakken. Nu gaat er enorme dreiging van zijn lange armen uit. Hij geniet er van! Dymara daarentegen heeft een serieus probleem. Elke keer als de bal wordt gespeeld moet zij hem heel gericht en met voldoende tempo direct terugspelen langs Jimmie. Verder moet Dymara goed opletten, want Jimmie maakt af en toe een schijnbeweging door net te doen alsof hij alleen op de ander bal let.

In dit artikel is een onderscheid gemaakt in differentiëren, leerhulp en brede zorg. Hieronder zijn de verschillen, bij wijze van samenvatting, op een rijtje gezet.

Lukt 't?	Voor wie?	Doel?	Wanneer?
Differentiëren	Gericht op kleine groepjes kinderen	Ervoor zorgen dat het bewegingsprobleem oproepbaar wordt	Differentiatie zit in de activiteit en is vaak door de leerkracht vooraf bedacht
Leerhulp	Individueel of voor kleine groepjes kinderen, niet klassikaal	Ervoor zorgen dat bepaalde kinderen op een hoger niveau het bewegingsprobleem gaan oplossen	Leerhulp wordt door de leerkracht ter plekke geboden
Brede zorg	Individueel (vaak de zwakste of beste beweger)	Een vooraf gekozen niveau oproepen in het bewegingsprobleem	Brede zorg wordt door de leerkracht vooraf bedacht en/of terplekke geboden

Samenvatting

heel goed in kaart hebben, wat kunnen ze eigenlijk? Verder moet Koen heel goed weten welke kenmerken bij welk niveau passen. Tot slot moet Koen de activiteit die hij gaat aanbieden tot in de puntjes kennen. Welke verandering in welke geleding heeft nou welk gevolg?

Bij een vakgroepvergadering, die de lessen-serie van de huidige periode als thema had, heeft Koen zijn knelpunt rondom Jimmie en Dymara ingebracht. Na wat discussie heeft Koen genoeg ideeën gekregen om een vervolgactiviteit samen te stellen waarmee hij Dymara van een goede niveau 3 lummel weer in de spanning van niveau 1 hoopt te krijgen. Verder heeft hij ook een mooie activiteit voor Jimmie bedacht waarvan hij bijna zeker weet dat die niet meer gaat mislukken en daarmee hopelijk niveau 2 krijgt.

Koen had zich voorgenomen om van Jimmie een goede lummel te maken, liefst zelf niveau 3! Met de schijnbewegingen die Jimmie nu maakt beïnvloedt Jimmie het spel enorm, hij heeft dus inderdaad een hoog niveau. Verder wilde Koen van Dymara een zwakke balbezitter maken. Een aantal punten die Jimmie behaalt zijn veroorzaakt door Dymara. Het

Neem een willekeurige klas in gedachten die je deze week lesgeeft. Wie is de zwakste beweger in die klas? En wie is de beste beweger in die klas? Wat kan jij doen om het eens niet zo te laten zijn?

Opdrachtje voor de lezer

lijkt dat het Koen lukt de vooraf bedachte niveaus van deelnemen op te roepen.

Stralend falen

Koen heeft in deze les verder ook laten zien dat hij een dijk van een lesgever is. Hij heeft de nieuwe lummelactiviteit namelijk op een erg speelse wijze aangeboden en Dymara is eerst de hemel in geprezen. Hierdoor kan ze nu lachen om de mislukte passes die ze geeft, het is namelijk zo moeilijk voor haar gemaakt, het is bijna niet te doen. Ze geniet er van als het haar toch lukt en lacht als het haar niet lukt: stralend falen. Dit plezier heeft ze omdat ze heeft ervaren (en Koen heeft dat bevestigd) dat ze het erg goed kan, dat geeft vertrouwen. Vertrouwen dat er voor zorgt dat ze kan lachen als het mislukt.

Door de brede zorg die is toegepast zegt het niveau waarop kinderen deelnemen dus niets meer over de aanleg voor bewegen van het kind, de context bepaalt het niveau (Clark, 2008). Is het niet een mooi idee dat alle kinderen in de klas een keer kunnen meemaken de beste te zijn?

Maar hoe moet Koen dit in vredesnaam kwijt in het leerlingvolgsysteem...?

Tot slot

Het met brede zorg niveaugericht beïnvloeden heeft veel kracht, maar is natuurlijk niet zaligmakend. Vragen als: wát willen kinderen eigenlijk leren (Biesta, 2011), willen ze niet gewoon genieten van wat ze al kunnen, willen ze wel zo op maat bediend worden en cetera hebben wellicht minder plaats als deze manier van lesgeven te strak

wordt gehanteerd. De slotzin geeft ook aan welke uitdaging er ontstaat als Koen het leerresultaat van Jimmie en Dymara in het leerlingvolgsysteem kwijt wil.

Toch zou het mooi zijn als een leerkracht in contact met kinderen hun leerproces in bewegen stuurt. Vragen als: wat vind je er van als ik het spelletje zo aanpas dat je weer kans maakt om te verliezen, of vind je het leuk als ik het eens heel erg moeilijk maak, hoe kunnen we het spel leuker maken voor ... of voor jezelf, kunnen een verbinding maken tussen het bewegingsperspectief/de leerwens van een kind en de mogelijkheden tot beïnvloeden van de leerkracht.

Jeroen Steeman is docent op de Calo, Hogeschool Windesheim en vakdocent bewegingsonderwijs bij Openbaar Onderwijs Zwolle & Regio, OBS de Wieden

Literatuur

- Berkel, van, M., Danes, H., Dijk, van, S., Geleijnse, J., Hazelebach, C., Hofman, N., Pieters, L., Iersel, van, B., Oldeboom, B., Visser, C. (2004). *Perspectieven op bewegen*. Nijverdal: Publicatiefonds 't Web.
- Biesta, G (2011). Het beeld van de leraar: over wijsheid en virtuositeit in onderwijs en onderwijzen. *Tijdschrift voor lerarenopleiders, Velon/Velov*, 32 (3), 4-11.
- Clark, L. (2008). *Where thinking and learning meet*. Heatherton VIC. Hawker Brownlow Education.
- Rietberg, C., Visser, C., Steeman, J. (2013). *Reader Blok 1, 2 en 3 Leergang vakbe-kwaam bewegingsonderwijs* Zwolle: Hogeschool Windesheim.